

СІМЕЙНІ ЦІННОСТІ ТА РОЛЬОВІ УСТАНОВКИ ПОДРУЖНІХ ПАР

Sazonova O. V. Family values and role settings of married couples / O. V. Sazonova // Problems of Modern Psychology : Collection of research papers of Kamianets-Podilskyi National Ivan Ohiienko University, G. S. Kostiuk Institute of Psychology of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine / scientific editing by S. D. Maksymenko, L. A. Onufriieva. – Issue 39. – Kamianets-Podilskyi : Aksioma, 2018. – P. 272–295.

O. V. Sazonova. Family values and role settings of married couples. A theoretical analysis of the problem showed that the hierarchical structure of family values in terms of their importance, relevance and necessity is not a frozen system. It is proved that differences in the individual value systems of spouses and the distribution of family roles between spouses can lead to numerous conflicts of different destructive power for the marriage union.

The article explored empirically the features of the consistency of family values and role-play of 40 married couples. A set of methods was used to determine the distribution of roles in the family, attitudes in a married couple, role expectations and claims in marriage, as well as the level of satisfaction of marriage. As a result of the cluster analysis, two groups of subjects were identified: partners of married couples with a high level and low level of cohesion of family values.

The results of a comparative analysis have shown that partners of married couples with a high level of consistency of family values are characterized by a higher level of coordination of role installations in the household and family life and in the sphere of social activity. They are more focused on getting pleasure from their marriage, less value the importance of children in their lives, openly relate to the topic of sex, highly appreciate the importance of sexual sphere and sexual harmony for a successful relationship between spouses and have an «easy» attitude to money. In married couples with a high level of consistency of family values, the responsibility for performing the functions of raising children and organizing the way of life is distributed evenly among the spouses.

It is shown that for the partners of married couples with a low level of coherence in family values, there is a pronounced tendency to disagreement between the roles of the husband and wife in the domestic sphere of family life and in the sphere of social activity. They are more focused on a sense of duty than on getting pleasure in their marriage, have prejudices about the topic of sex and underestimate the importance of intimacy for the well-

being of marital relations, appreciate the importance of children in their lives, they are more focused on building their lives around raising children, economical in relation to money in comparison with married couples with a high level of consistency of family values. It is revealed that in married couples with a low level of consistency of family values, the responsibility for raising children and organizing everyday life in the family is borne by the wife.

It is shown that partners in married couples with a high level of consistency of family values are characterized by a higher internal subjective assessment of the quality of their marriage than partners of married couples with a low level of consistency of family values.

The results of the comparative analysis showed that for married couples with a low level of consistency of family values, the discrepancy between the role requirements of the wife in the household and family life and social activity and between the role expectations of the husband in relation to the wife in these spheres is characteristic.

Key words: family values, role settings, consistency of family values, role adequacy, family roles, satisfaction in marriage.

О. В. Сазонова. Сімейні цінності та рольові установки подружніх пар. Теоретичний аналіз проблеми показав, що ієрархічна структура сімейних цінностей за ступенем їх важливості, актуальності й необхідності не є сталою системою. З'ясовано, що розбіжності в індивідуальних системах цінностей подружжя та розподіл сімейних ролей між подружжям можуть призвести до численних конфліктів різної руйнівної сили для шлюбного союзу.

У статті емпірично досліджено особливості узгодженості сімейних цінностей та рольових установок 40 подружніх пар. Використано комплекс методик для визначення розподілу ролей у сім'ї, установок у подружній парі, рольових очікувань та домагань у шлюбі, а також рівня задоволеності шлюбом. У результаті кластерного аналізу було виділено дві групи досліджуваних – партнери подружніх пар із вищим рівнем і нижчим рівнем узгодженості сімейних цінностей.

Результати порівняльного аналізу показали, що партнери подружніх пар із вищим рівнем узгодженості сімейних цінностей характеризуються вищим рівнем узгодженості рольових установок у господарсько-побутовій сфері сімейного життя та у сфері соціальної активності. Вони більшою мірою орієнтовані на отримання задоволення від свого шлюбу, менше оцінюють значущість дітей у своєму житті, більш відкрито ставляться до теми сексу, мають вищу оцінку важливості сексуальної сфери і сексуальної гармонії для благополуччя стосунків між чоловіком та дружиною і мають «легке» ставлення до грошей. У подружніх парах із вищим рівнем узгодженості сімейних цінностей відповідальність за виконання функцій виховання дітей та організації побуту розподілена між чоловіком та дружиною рівномірно.

Показано, що для партнерів подружніх пар із нижчим рівнем узгодженості сімейних цінностей притаманна тенденція до неузгодженості рольових установок чоловіка та дружини у господарсько-побутовій сфері сімейного життя та у сфері соціальної активності. Вони більше орієнтовані на відчуття обов'язку, ніж на отримання задоволення у своєму шлюбі, мають упередження щодо теми сексу та нижче оцінюють значущість інтимної близькості для благополуччя подружніх стосунків, більше цінують значущість дітей у своєму житті, більше орієнтовані на те, щоб будувати своє життя навколо виховання дітей, та є ощадливішими у ставленні до грошей, ніж партнери подружніх пар із вищим рівнем узгодженості сімейних цінностей. Виявлено, що у подружніх парах із нижчим рівнем узгодженості сімейних цінностей відповідальність за виховання дітей та організацію побуту в сім'ї більшою мірою несе дружина.

Виявлено, що партнери подружніх пар із вищим рівнем узгодженості сімейних цінностей характеризуються вищою внутрішньою суб'єктивною оцінкою якості свого шлюбу, ніж партнери подружніх пар із нижчим рівнем узгодженості сімейних цінностей.

Результати порівняльного аналізу показали, що для подружніх пар із нижчим рівнем узгодженості сімейних цінностей характерним є неузгодженість між рольовими домаганнями дружини в господарсько-побутовій сфері сімейного життя й у сфері соціальної активності та між рольовими очікуваннями чоловіка щодо дружини у цих сферах.

Ключові слова: сімейні цінності, рольові установки, узгодженість сімейних цінностей, рольова адекватність, сімейні ролі, задоволеність шлюбом.

Постановка проблеми. На кожному новому етапі розвитку суспільства, коли відбувається переоцінка цінностей, зростає інтерес до проблем створення та функціонування сім'ї. Найважливішою стороною сучасної перебудови шлюбно-сімейних відносин є трансформація рольових стосунків у сім'ї. Невизначеність норм, що регулюють у даний час шлюбно-сімейні, в тому числі рольові, стосунки, висуває перед сучасною сім'єю низку соціально-психологічних проблем. Найважливішими з них є проблеми «вибору» кожною сім'єю способу рольової взаємодії й формування ставлення членів сім'ї до різних аспектів рольової поведінки в сім'ї.

Система цінностей людини загалом і сім'ї зокрема є «фундаментом» її ставлення до світу. Сімейні цінності обумовлюються унікальністю і соціальним значенням сім'ї. Однак необхідним зазначити, що зміни, які відбулися в українському суспільстві упродовж останніх десятиліть, деструктивно вплинули на економічну стабільність сім'ї та її духовну цілісність. Відбувається

девальвація сімейних цінностей, знижується соціальна значущість материнства і батьківства.

Дослідженню шлюбно-сімейних взаємин приділяють увагу багато українських дослідників, таких як М. Є. Жидко, О. С. Кочарян, Л. М. Пучкова, О. Ю. Сидоренко, О. С. Язвинська, Н. Є. Хлопоніна та ін. У психології ціннісні орієнтації, їх детермінанти вивчалися такими зарубіжними вченими, як М. Дефлер, Р. Лап'єр, Г. Олпорт, Е. Шпрангер, В. Франкл. Подружжя має низку рольових установок і свої сімейні цінності, вони повинні вирішувати широке коло завдань у шлюбі й забезпечувати ефективне функціонування сім'ї. Окремі її аспекти висвітлювалися в роботах М. А. Абалакіної, А. Н. Волкової, Л. Я. Гозмана, М. В. Маркової, Л. М. Омельченко, Н. Д. Потапчук, Л. П. Панкової, В. А. Сисенко, Б. Ю. Шапіро, В. І. Штильбанс. Однак у вітчизняній психології проблематика узгодженості сімейних цінностей та рольових установок у подружніх парах рідко була предметом теоретичних і практичних досліджень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Подружні цінності обумовлені унікальністю і соціальним значенням сім'ї. Сімейні цінності, будучи комплексним феноменом, вивчаються різними соціальними науками: філософією, психологією, соціологією.

У соціології роль цінностей у життєдіяльності суспільства розглянута в теорії соціальної солідарності Е. Дюркгейма і М. Вебера. Надалі концепції цінності розроблялися в рамках феноменологічної соціології (У. Томас, Ф. Знанецький), біхевіоризму (Ч. Морріс), теорії соціальної дії (К. Клакхон), структурного функціоналізму (Т. Парсонс) [5].

У даний час специфіка ціннісних орієнтацій населення в контексті змін українського суспільства розглядається в роботах В. А. Ядова, Т. І. Заславської, Н. І. Лапіна, В. Е. Бойкова та ін. А. І. Антонов, В. А. Борисов, В. М. Медков, А. Б. Синельников розглядають сімейні зміни як прояв деформації сімейного способу життя. Зміна інституту сім'ї з позицій «модернізаційної» парадигми представлена в працях А. Г. Вишневського, С. І. Голода [3, с. 99–112], Т. А. Гурко, А. А. Клецина, М. С. Мацковської. Зміну ролі сім'ї в житті суспільства детально проаналізовано в роботах В. М. Архангельського, Т. П. Боргова, Л. П. Кукса, А. Б. Любимова, А. Г. Харчева.

Сімейні цінності – явна (відкрито схвалюється і культивована в колі сім'ї) або неявна характерна для сім'ї сукупність уяв-

лень, яка впливає на вибір сімейних цілей, способів організації життєдіяльності та взаємодії [8].

С. П. Акутіна стверджує, що основою подружніх цінностей є духовно-моральні цінності. Сім'я є суб'єктом духовно-моральної національної культури [1, с. 9–15].

На думку С. А. Ільїної, провідна подружня цінність, по суті, належить до складноструктурованих духовно-моральних цінностей. Тут прослідковується безліч «зв'язків» між цінностями всередині. Так, наприклад, тісно пов'язані: подружня вірність, сексуальні стосунки – зі взаємною повагою партнерів один до одного; подружня вірність, сексуальні відносини – з готовністю обговорювати проблеми; подружня вірність – із вихованням дітей; повага партнерів – із вихованням дітей тощо [6].

В основі класифікації сімейних цінностей, що описана А. А. Яворською та М. В. Дмитрієвою, лежать соціальні функції, які виконуються родиною. Так, репродуктивна функція пов'язана з цінністю дітей. До функції соціалізації належить цінність соціалізації дітей саме в родині, участі обох батьків і старших поколінь у вихованні дітей. До екзистенційної функції належать цінності, пов'язані з підтриманням життєдіяльності членів сім'ї та дітей після їх народження: цінність сімейних комунікацій, сімейного мікроклімату, здоров'я, благополуччя і підтримки довголіття членів сім'ї. З економічною функцією сім'ї пов'язані такі цінності: цінність сімейного бізнесу, цінність сімейного споживання чи сім'ї як єдиного споживача [9].

Дослідники справедливо зазначають, що в сучасному українському суспільстві відбулася зміна позицій у взаємодії трьох різнорівневих суб'єктів: суспільства, сім'ї як малої групи й індивіда. Спостерігається феномен перевернутої піраміди: якщо раніше в її основі знаходився індивід, а на вершині – суспільство, то тепер вони ніби помінялися місцями: в основі піраміди знаходиться суспільство, а на вершині – індивід. Сім'я зберегла своє середнє положення в цій ієрархії, в тому сенсі, що як була, так і є каналом вирішення протиріч між соціумом та індивідом. Але змінилися акценти в оцінці значущості сім'ї, відбулася переоцінка моделей сім'ї, з'явилися альтернативні моделі, у яких важливою функцією є накопичення приватної власності й передача її у спадок [4].

Проведений аналіз наукової літератури дозволяє говорити про те, що дослідники розділяють сімейні цінності за елемента-

ми зв'язку всередині сім'ї та виконуваними функціями сім'єю як інститутом [7].

Поняття сімейної ролі в психології спирається на уявлення вітчизняних авторів про соціальну роль як функцію соціальної системи, моделі поведінки, об'єктивно заданої соціальною позицією особистості в системі об'єктивних або міжособистісних відносин.

Роль – «це сукупність соціальних або культурних очікувань щодо поведінки індивіда в ситуаціях конкретного типу» [10]. Роль – це соціальна функція особистості, що відповідає прийнятним нормам, спосіб поведінки людей залежно від їх статусу чи положення в суспільстві, в системі міжособистісних стосунків [6, с. 112].

Ю. Є. Альошина пропонує таку класифікацію основних ролей у сім'ї: відповідальний за матеріальне забезпечення сім'ї; господар – господиня; вихователь; відповідальний за догляд за немовлям; сексуальний партнер; організатор розваг; відповідальний за підтримку родинних зв'язків; організатор сімейної субкультури; «психотерапевт» [2].

Рольова структура сім'ї значною мірою визначається провідними сімейними цінностями, ієрархія яких розвивається упродовж життєвого циклу сім'ї, відображаючи зміну значущості її функцій. Процес виникнення рольової структури і цінностей сім'ї є однією з головних сторін становлення сім'ї як соціальної та психологічної спільності, адаптації кожного з подружжя один до одного і вироблення стилю сімейного життя. У даний час якість міжособистісних стосунків подружжя визначається, перш за все, тим, як сприймає їх саме подружжя, наскільки благополучними й успішними воно їх вважає. Однак до теперішнього часу залишається маловивченим питання, як сприймають подружжя з різним сімейним стажем свій шлюб, і яке місце займають у цьому їх сімейні ролі та цінності.

Мета дослідження – теоретично проаналізувати й емпірично дослідити особливості узгодженості сімейних цінностей і рольових установок подружніх пар.

Методика та процедура дослідження. У проведеному дослідженні взяли участь 80 осіб – 40 подружніх пар. Вік досліджуваних – 20–47 років. Стаж сімейного життя – від 1 до 21 року.

Детальна характеристика групи досліджуваних наведена у таблиці 1.

Таблиця 1

Характеристика групи досліджуваних

Критерій		% від загальної кількості досліджуваних
Рівень освіти партнерів подружніх пар	середня освіта	35%
	неповна вища освіта	2%
	вища освіта	63%
Порядок шлюбу	перший шлюб	91%
	другий шлюб	9%
Кількість дітей	немає дітей	20%
	одна дитина	40%
	дві дитини	30%
	три дитини	7%
	чотири дитини	3%
Наявність дітей від іншого шлюбу	немає дітей	90%
	є одна дитина	10%
Середня оцінка задоволеності своїм шлюбом		7,4
Середня оцінка задоволеності своїм матеріальним станом		6,3
Середня оцінка задоволеності умовами свого проживання		7,1

Серед досліджуваних переважають особи з вищою освітою (63%), для яких актуальний шлюб є першим (91%), які мають одну дитину (40%) та не мають дітей від інших шлюбів (90%). Переважно, досліджувані відчують свою задоволеність шлюбом та умовами свого проживання і є дещо менш задоволеними своїм матеріальним станом (оцінка проводилась за шкалою від 1 – абсолютно не задоволений (задоволена) до 10 – повністю задоволений (задоволена)).

Для дослідження особливостей сімейних цінностей та рольових установок у подружніх парах було використано методичку «Розподіл ролей у сім'ї» (Ю. Є. Альошина, Л. Я. Гозман та Є. М. Дубровська), опитувальник «Вимірювання установок у подружній парі» Ю. Є. Альошиної та опитувальник «Рольові очікування та домагання у шлюбі» О. М. Волкової, а також тест-опитувальник задоволеності шлюбом В. В. Століна, Т. Л. Романової та Г. П. Бутенко.

Аналізуючи особливості сімейних цінностей партнерів у досліджуваних подружніх парах, ми виявили, що партнери досліджуваних подружніх пар, переважно, орієнтовані на спільність інтересів, потреб, ціннісних орієнтацій та способів часопроведення зі своїм партнером. Також значущою у сімейному житті для них є господарсько-побутова сфера, при цьому вони орієнтовані як на власну активну участь у реалізації господарсько-побутової функції сім'ї, так і мають досить високі очікування щодо активності їхніх партнерів у цій сфері сімейного життя (рис. 1).

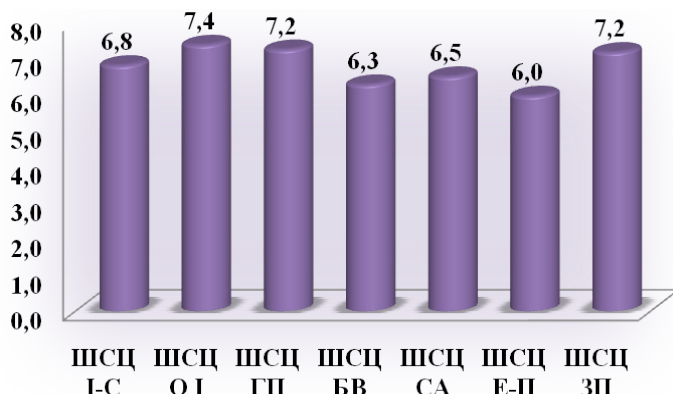

Рис. 1. Графік середніх значень за шкалами сімейних цінностей партнерів подружніх пар

Умовні позначення: ШСЦ І-С – інтимно-сексуальна; ШСЦ ОІ – особистісна ідентифікація з партнером; ШСЦ ГП – господарсько-побутова; ШСЦ БВ – батьківсько-виховна; ШСЦ СА – соціальна активність; ШСЦ Е-П – емоційно-психотерапевтична; ШСЦ ЗП – зовнішня привабливість.

Для партнерів досліджуваних подружніх пар притаманна, переважно, виражена орієнтація на власну привабливість, бажання відповідати сучасним стандартам моди, прагнення модно та красиво одягатись і виражене бажання мати зовнішньо привабливого партнера. Водночас схильність партнерів досліджуваних подружніх пар розглядати сексуальну гармонію важливою умовою подружнього щастя, цінувати власну можливість і активність партнера у реалізації в батьківсько-побутовій та емоційно-психотерапевтичній сферах сімейного життя, цінувати значущість соціальної активності (професійної, суспільної тощо) для стабільності сімейних стосунків є середньо вираженою.

Під час аналізу середніх значень за шкалами узгодженості сімейних цінностей партнерів досліджуваних подружніх пар було виявлено, що для партнерів притаманна достатня узгодженість цінностей у більшості сфер сімейного життя (особистісної ідентифікації з партнером, господарсько-побутової, батьківсько-виховної, соціальної активності та зовнішньої привабливості, емоційно-психотерапевтичній). Натомість, в інтимно-сексуальній сфері сімейного життя для них притаманна неузгодженість сімейних цінностей. Це означає, що партнери досліджуваних подружніх пар по-різному оцінюють значущість сексуальних стосунків та сексуальної гармонії для подружнього щастя: один із партнерів пари може високо цінувати сексуальні стосунки, тоді як інший партнер може їх недооцінювати. Саме ця сфера може бути найбільш конфліктогенною у подружніх стосунках досліджуваних партнерів (рис. 2).

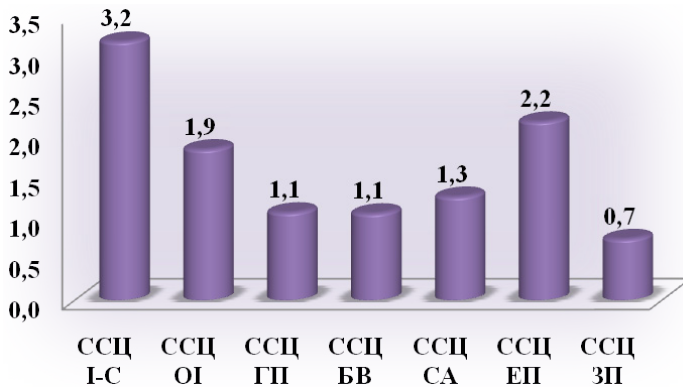

Рис. 2. Графік середніх значень за шкалами

узгодженості сімейних цінностей партнерів подружніх пар
 Умовні позначення: ССЦ І-С – шкала узгодженості сімейних цінностей в інтимно-сексуальній сфері сімейного життя; ССЦ ОІ – шкала узгодженості сімейних цінностей у сфері особистісної ідентифікації з партнером; ССЦ ГП – шкала узгодженості сімейних цінностей у господарсько-побутової сфері сімейного життя; ССЦ БВ – шкала узгодженості сімейних цінностей у батьківсько-виховній сфері сімейного життя; ССЦ ЕП – шкала узгодженості сімейних цінностей в емоційно-психотерапевтичній сфері сімейного життя; ССЦ ЗП – шкала узгодженості сімейних цінностей у сфері зовнішньої привабливості.

Під час аналізу середніх значень за шкалами рольової адекватності партнерів досліджуваних подружніх пар у різних сферах сімейного життя було виявлено, що рольові установки партнерів досліджуваних подружніх пар у батьківсько-виховній та емоційно-психотерапевтичній сферах сімейного життя є узгодженими. У сфері зовнішньої привабливості спостерігається певна тенденція до неузгодженості рольових установок партнерів досліджуваних подружніх пар. А рольові установки партнерів досліджуваних подружніх пар у господарсько-побутовій сфері сімейного життя та у сфері соціальної активності є неузгодженими (рис. 3).

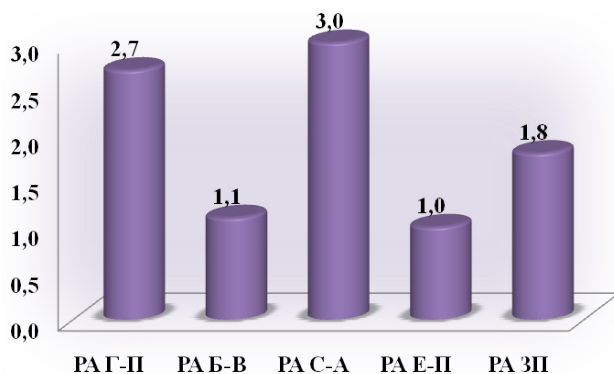

Рис. 3. Графік середніх значень за шкалами рольової адекватності партнерів подружніх пар у різних сферах сімейного життя

Умовні позначення: РА Г-II – шкала рольової адекватності партнерів у господарсько-побутовій сфері; РА Б-В – шкала рольової адекватності партнерів у батьківсько-виховній сфері; РА С-А – шкала рольової адекватності партнерів у сфері соціальної активності; РА Е-II – шкала рольової адекватності партнерів в емоційно-психотерапевтичній сфері; РА ЗП – шкала рольової адекватності партнерів у сфері зовнішньої привабливості.

Під час аналізу установок партнерів досліджуваних подружніх пар було виявлено, що партнери, переважно, мають сучасні уявлення про ролі жінки, які вона виконує у сфері сімейного життя, орієнтовані на ощадливість у ставленні до грошей, їм важче витрачати значні суми грошей, вони не схильні до проявів традиційного романтичного кохання у своїх подружніх стосун-

ках, а тема сексуальних стосунків є для них абсолютно відкритою та дозволеною (рис. 4).

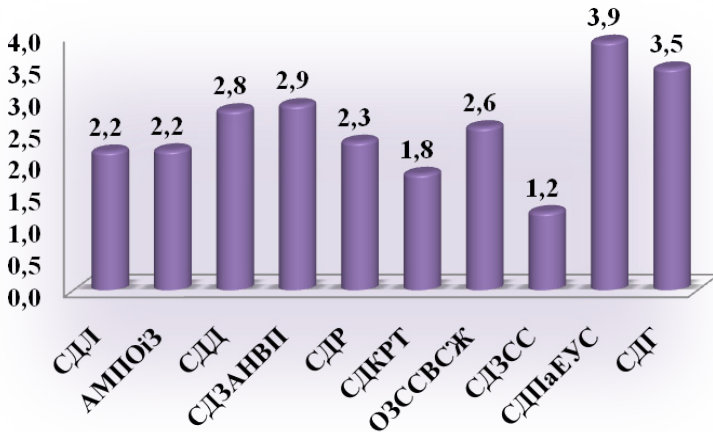

Рис. 4. Графік середніх значень за шкалами установок у подружніх парах

Умовні позначення: СДЛ – ставлення до людей; АМПОіЗ – альтернатива між почуттям обов’язку і задоволенням у шлюбі; СДД – ставлення до дітей; СДЗАНВП – орієнтація на спільну діяльність у подружжі; СДР – ставлення до розлучення; СДКРТ – ставлення до кохання романтичного типу; ОЗССВСЖ – оцінка значення сексуальної сфери в сімейному житті; СДЗСС – «забороненість сексу»; СДПаЕУС – орієнтація на егалітарний устрій сім’ї; СДГ – ставлення до грошей

Аналізуючи особливості розподілу сімейних ролей у досліджуваних подружніх парах, ми виявили, що переважно дружини відповідальні за реалізацію обов’язків, пов’язаних із розвитком їхніх дітей у компетентну, моральну і соціалізовану особистість. Вони більше вчать дитину, що добре, що погано, прищеплюють відповідальність, акуратність, уміння правильно себе поводити з іншими людьми, допомагають у навчанні. Також переважно дружини відповідають за активність, спрямовану на формування у членів сім’ї певних культурних цінностей, різноманітних інтересів і захоплень. Натомість, прояви різного роду активності в плані сексуальної поведінки, ініціювання інтимних стосунків у досліджуваних подружніх парах більшою мірою належать чоловікам. А обов’язки, пов’язані із зароблянням грошей, забезпе-

ченням адекватного для сім'ї матеріального рівня добробуту, з висуванням різноманітних ініціатив у сфері дозвілля, з активністю, пов'язаною з організацією виходів сім'ї в гості, в кіно, з плануванням і проведенням відпустки, розподілені між партнерами досліджуваних подружніх пар приблизно порівну (рис. 5).

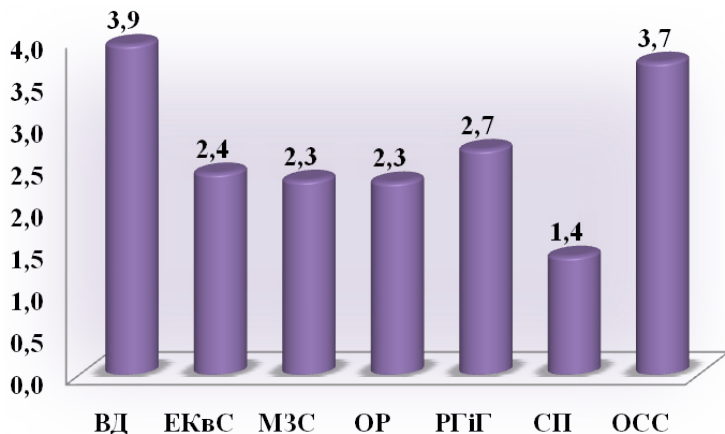

Рис. 5. Графік середніх значень за шкалами розподілу сімейних ролей у подружніх парах

Умовні позначення: ВД – відповідальний за виховання дітей; ЕКвС – відповідальний за емоційний клімат у сім'ї; МЗС – відповідальний за матеріальне забезпечення сім'ї; ОР – відповідальний за організацію розваг у сім'ї; РГГ – роль господаря (господині) дому; СП – роль сексуального партнера; ОСС – відповідальний за організацію сімейної субкультури.

Так само приблизно рівномірно між партнерами подружжя розподілені й обов'язки, які включають покупку продуктів і приготування їжі, догляд за одягом, забезпечення затишку, порядку і чистоти в будинку, активність, спрямовану на вирішення особистісних проблем іншого партнера – вислухати, виразити прийняття, симпатію, допомогти розібратися у проблемі, емоційно підтримати.

Було проведено порівняльний аналіз сімейних цінностей і рольової адекватності чоловіків та жінок із досліджуваних подружніх пар за t-критерієм Стьюдента при $p < 0,05$.

Виявлено, що чоловіки з досліджуваних подружніх пар більшою мірою схильні вважати, що сексуальна гармонія є важливою

умовою подружнього щастя, тоді як жінки більше схильні недооцінювати значущість сексуальних стосунків у шлюбі (рис. 6).

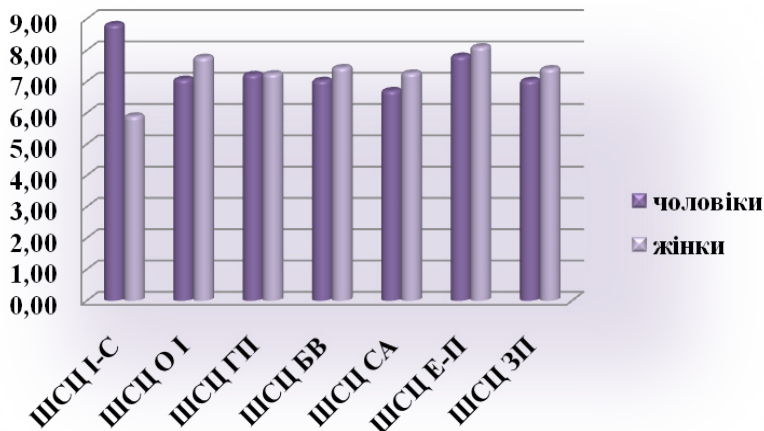

Рис. 6. Порівняльна гістограма середніх значень за шкалами сімейних цінностей чоловіків та жінок із подружніх пар
 Умовні позначення: ІСЦ І-С – інтимно-сексуальна; ІСЦ ОІ – особистісна ідентифікація з партнером; ІСЦ ГП – господарсько-побутова; ІСЦ БВ – батьківсько-виховна; ІСЦ СА – соціальна активність; ІСЦ Е-П – емоційно-психотерапевтична; ІСЦ ЗП – зовнішня привабливість.

Далі було виявлено, що у досліджуваних подружніх парах існує тенденція до невідповідності між рольовими домаганнями чоловіка у сфері зовнішньої привабливості (бажання модно одягатись, бути зовнішньо привабливим, відповідати стандартам моди і краси) та між рольовими очікуваннями дружини, тобто між її орієнтацією на те, щоб мати зовнішньо привабливого партнера (рис. 7).

Також у досліджуваних подружніх парах спостерігається тенденція до неузгодженості між рольовими домаганнями дружини в господарсько-побутовій сфері сімейного життя (орієнтація на власну активну участь у веденні домашнього господарства) й у сфері соціальної активності (вираженість власних професійних потреб, орієнтація на позасімейні інтереси) та між рольовими очікуваннями чоловіка щодо дружини у цих сферах (уявлення про роль дружини в організації побуту та її активності у професійній сфері відповідно).

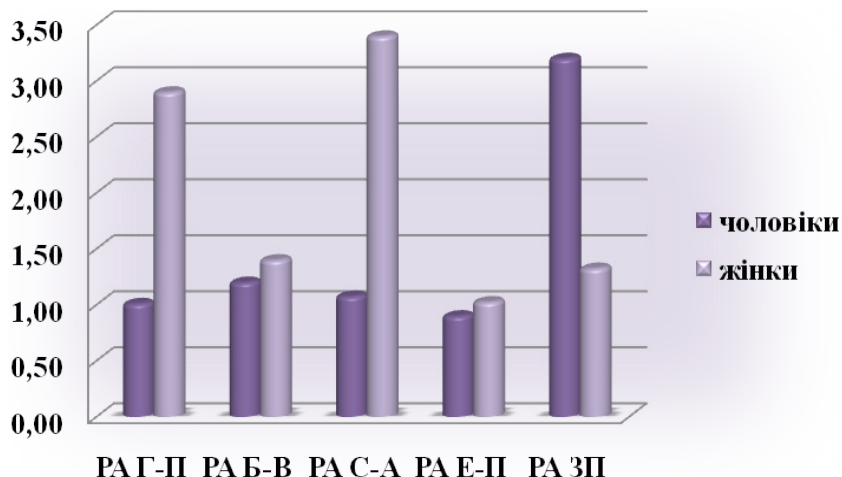

Рис. 7. Порівняльна гістограма середніх значень за шкалами роліової адекватності чоловіків та жінок із подружніх пар у найбільш значущих сферах сімейного життя

Умовні позначення: РА Г-П – шкала роліової адекватності в господарсько-побутовій сфері; РА Б-В – шкала роліової адекватності в батьківсько-виховній сфері; РА С-А – шкала роліової адекватності у сфері соціальної активності; РА Е-П – шкала роліової адекватності в емоційно-психотерапевтичній сфері; РА ЗП – шкала роліової адекватності у сфері зовнішньої привабливості.

Далі нами було проведено розподіл досліджуваних осіб на групи партнерів подружніх пар із різним рівнем узгодженості сімейних цінностей. Для цього було використано кластерний аналіз методом дерева кластеризації та методом k-середніх. У кластеризації брались до уваги показники за шкалами опитувальника «Рольові очікування та домагання у шлюбі» А. М. Волкової, а саме – за шкалами узгодженості сімейних цінностей у найбільш значущих сферах сімейного життя (інтимно-сексуальній, господарсько-побутовій, батьківсько-виховній, емоційно-психотерапевтичній, у сфері соціальної активності та зовнішньої привабливості).

За результатами кластерного аналізу було виділено два кластери. До першого кластера увійшли 48 осіб (24 чоловіки та 24 жінки, тобто 24 подружні пари, або 60% досліджуваних), а

до другого кластера увійшли 32 особи (16 чоловіків та 16 жінок, тобто 16 подружніх пар, або 40% досліджуваних).

У процесі зіставленні емпіричних даних у виділених кластерах за t -критерієм Стьюдента при $p < 0,05$ було виявлено таке. Для партнерів подружніх пар із першого кластера притаманний нижчий рівень показників за шкалами узгодженості сімейних цінностей в інтимно-сексуальній, господарсько-побутовій, батьківсько-виховній, емоційно-психотерапевтичній, сферах сімейного життя та у сферах особистісної ідентифікації з партнером, соціальної активності та зовнішньої привабливості, ніж для партнерів подружніх пар із другого кластера.

Оскільки шкали узгодженості сімейних цінностей є зворотними (низькі показники за ними вказують на високу узгодженість, тоді як високі показники свідчать про виражену неузгодженість), бачимо, що особи з першого кластера – це партнери подружніх пар із вищим рівнем узгодженості сімейних цінностей, тоді як особи з другого кластера – це партнери подружніх пар із нижчим рівнем узгодженості сімейних цінностей.

Середній вік партнерів подружніх пар із першого кластера (з вищим рівнем узгодженості сімейних цінностей) – 32,5 року, середня тривалість сімейного життя – 9,9 року. В цьому кластері переважають особи з вищим рівнем освіти, які мають одну дитину.

Середній вік партнерів подружніх пар із другого кластера (з нижчим рівнем узгодженості сімейних цінностей) – 27,7 року, середній стаж сімейного життя у них 4 роки. Серед осіб із цього кластера переважають особи з нижчим рівнем освіти, які мають більше, ніж одну дитину.

Для виявлення особливостей рольових установок, рольової адекватності, розподілу сімейних ролей та задоволеності шлюбом у партнерів подружніх пар із різним рівнем узгодженості сімейних цінностей було проведено порівняльний аналіз емпіричних даних у групах партнерів подружніх пар із вищим та з нижчим рівнем узгодженості сімейних цінностей за t -критерієм Стьюдента при $p < 0,05$.

Зважаючи на те, що зазначені шкали рольової адекватності є зворотними (тобто високі показники за цими шкалами вказують на низьку рольову адекватність, тоді як низькі показники, навпаки, свідчать про високу рольову адекватність), можемо зробити висновок, що партнери подружніх пар із вищим рівнем

узгодженості сімейних цінностей характеризуються і вищим рівнем узгодженості рольових установок у господарсько-побутовій сфері сімейного життя (організація побуту сім'ї) та у сфері соціальної активності (професійна, суспільна діяльність чоловіка і дружини й інші види соціальної активності). Натомість, для партнерів подружніх пар із нижчим рівнем узгодженості сімейних цінностей притаманна більш виражена тенденція до неузгодженості рольових установок (рольових домагань та очікувань) чоловіка і дружини у зазначених сферах сімейного життя (рис. 8).

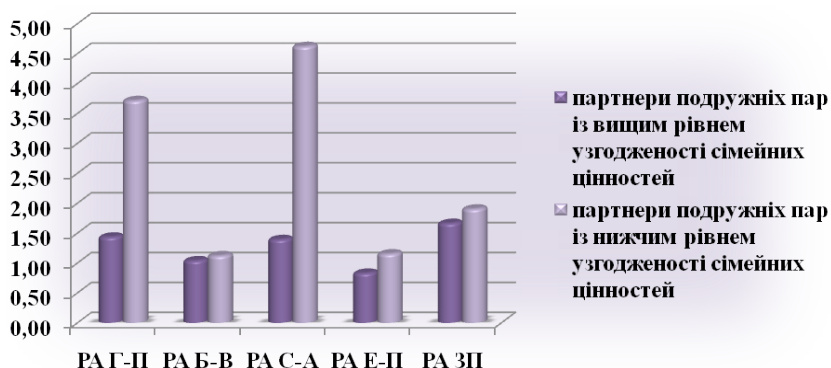

Рис. 8. Порівняльна гістограма середніх значень за шкалами рольової адекватності у різних сферах сімейного життя у партнерів подружніх пар із різним рівнем узгодженості сімейних цінностей

Умовні позначення: PA Г-II – шкала рольової адекватності партнерів у господарсько-побутовій сфері; PA Б-В – шкала рольової адекватності партнерів у батьківсько-виховній сфері; PA С-А – шкала рольової адекватності партнерів у сфері соціальної активності; PA Е-II – шкала рольової адекватності партнерів в емоційно-психотерапевтичній сфері; PA ЗП – шкала рольової адекватності партнерів у сфері зовнішньої привабливості.

Далі було виявлено, що партнери подружніх пар із вищим рівнем узгодженості сімейних цінностей більшою мірою орієнтовані на отримання задоволення від свого шлюбу, менше оцінюють значущість дітей у своєму житті, більш відкрито ставляться до теми сексу, мають вищу оцінку важливості сексуальної сфери і сексуальної гармонії для благополуччя стосунків між чоло-

віком та дружиною і мають більш «легке» ставлення до грошей (тобто їм простіше витратити значні суми грошей, вони не схильні до ощадливості), ніж партнери подружніх пар із нижчим рівнем узгодженості сімейних цінностей (рис. 9).

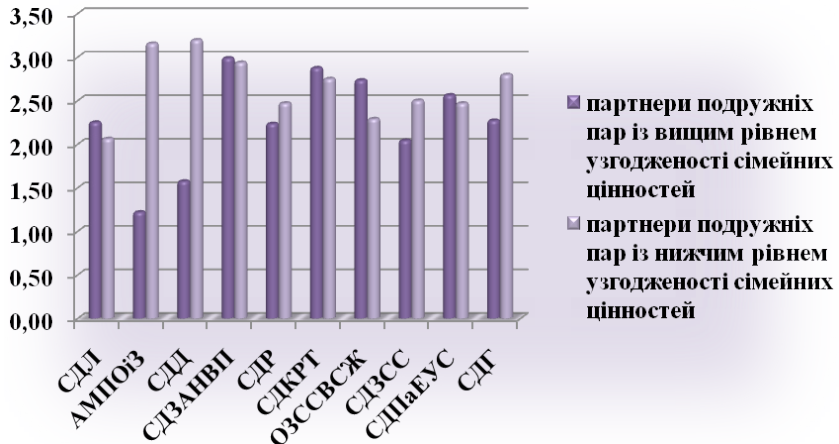

Рис. 9. Порівняльна гістограма середніх значень за шкалами установок партнерів подружніх пар із різним рівнем узгодженості сімейних цінностей

Умовні позначення: СДЛ – ставлення до людей; АМПОіЗ – альтернатива між почуттям обов’язку і задоволенням у шлюбі; СДД – ставлення до дітей; СДЗАНВП – орієнтація на спільну діяльність у подружжі; СДР – ставлення до розлучення; СДКРТ – ставлення до кохання романтичного типу; ОЗССВСЖ – оцінка значення сексуальної сфери у сімейному житті; СДЗСС – «забороненість сексу»; СДПаЕУС – орієнтація на егалітарний устрій сім’ї; СДГ – ставлення до грошей.

Натомість, партнери подружніх пар із нижчим рівнем узгодженості сімейних цінностей більше орієнтовані на відчуття обов’язку, ніж на отримання задоволення у своєму шлюбі, мають більше упереджень щодо теми сексу та нижче оцінюють значущість інтимної близькості для благополуччя подружніх стосунків, більше цінують значущість дітей у своєму житті, більше орієнтовані на те, щоб будувати своє життя навколо виховання дітей, та є ощадливішими у ставленні до грошей, ніж партнери подружніх пар із вищим рівнем узгодженості сімейних цінностей.

Виявлено, що у подружніх парах із нижчим рівнем узгодженості сімейних цінностей відповідальність за виховання дітей (допомога дитині у навчанні, обов'язки, пов'язані з розвитком дитини в компетентну, моральну і соціалізовану особистість, із формуванням у дитини уявлень про те, що добре і що погано, з прищепленням їй відповідальності, акуратності, вміння правильно себе поводити з іншими людьми тощо) й організацію побуту в сім'ї (покупка продуктів і приготування їжі, догляд за одягом, забезпечення затишку, порядку і чистоти в будинку) більшою мірою несе дружина (рис. 10).

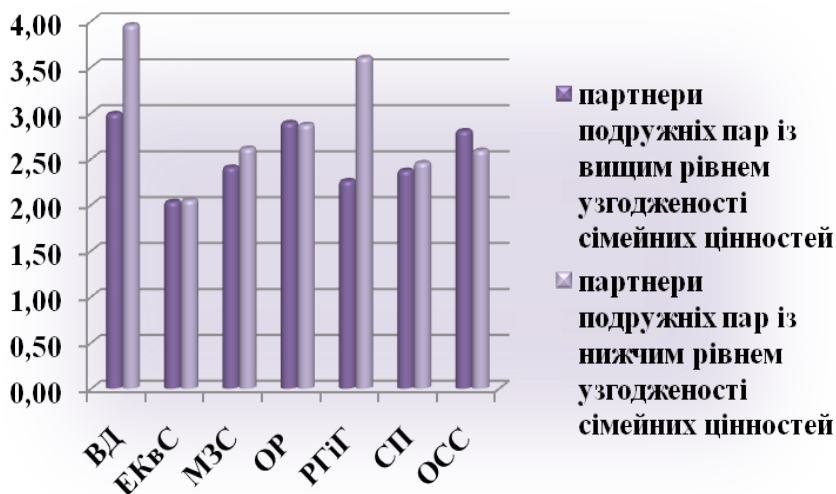

Рис. 10. Порівняльна гістограма середніх значень за шкалами розподілу сімейних ролей у партнерів подружніх пар із різним рівнем узгодженості сімейних цінностей

Умовні позначення: ВД – відповідальний за виховання дітей; ЕКвC – відповідальний за емоційний клімат у сім'ї; МЗC – відповідальний за матеріальне забезпечення сім'ї; ОР – відповідальний за організацію розваг у сім'ї; РГіГ – роль господаря (господи-ні) дому; СП – роль сексуального партнера; ОСС – відповідальний за організацію сімейної субкультури.

Натомість, у подружніх парах із вищим рівнем узгодженості сімейних цінностей відповідальність за виконання зазначених функцій у сім'ї розподілена між чоловіком та дружиною більш рівномірно.

Виявлено, що партнери подружніх пар із вищим рівнем узгодженості сімейних цінностей характеризуються вищою внутрішньою суб'єктивною оцінкою якості свого шлюбу, ніж партнери подружніх пар із нижчим рівнем узгодженості сімейних цінностей. Вони більш позитивно ставляться до власного шлюбу, що, власне, і базується на їхній подібності та згоді в міжособистісних стосунках за різними параметрами. Такий високий рівень задоволеності своїм шлюбом партнерів цих подружніх пар складається як результат адекватної реалізації уявлення (образу) про сім'ю, який сформований у свідомості людини під впливом зустрічей із різними подіями, складовими її досвіду (дійсного або символічного) в певній сфері діяльності (рис. 11).

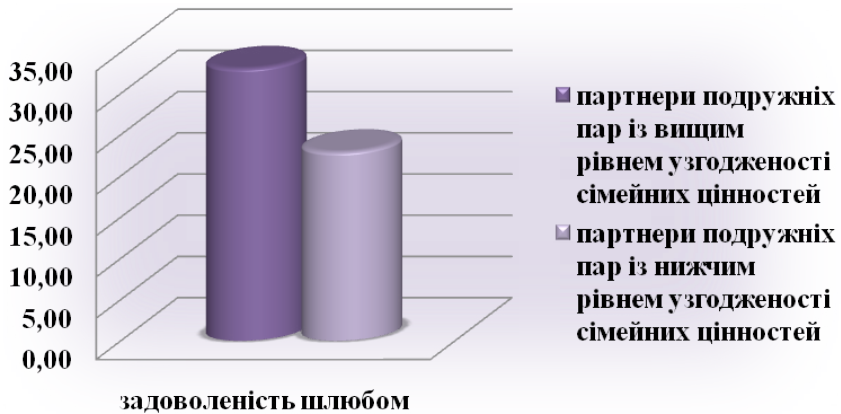

Рис. 11. Порівняльна гістограма середніх значень за шкалою задоволеності шлюбом у партнерів подружніх пар із різним рівнем узгодженості сімейних цінностей

Для виявлення особливостей рольової адекватності чоловіків та жінок у подружніх парах із різним рівнем узгодженості сімейних цінностей було проведено порівняльний аналіз емпіричних даних у групах чоловіків та жінок, які є партнерами в подружніх парах із вищим та з нижчим рівнем узгодженості сімейних цінностей за t-критерієм Стьюдента при $p < 0,05$.

Зважаючи на те, що шкали рольової адекватності є зворотними (високі показники свідчать про низьку рольову адекватність, а низькі показники – про високу), бачимо, що характерними для подружніх пар із нижчим рівнем узгодженості сімейних цінностей є неузгодженість між рольовими домаганнями дружи-

ни в господарсько-побутовій сфері сімейного життя (орієнтація на власну активну участь у веденні домашнього господарства) й у сфері соціальної активності (вираженість власних професійних потреб, орієнтація на позасімейні інтереси) та між рольовими очікуваннями чоловіка щодо дружини у цих сферах (уявлення про роль дружини в організації побуту та її активності у професійній сфері відповідно) (рис. 12).

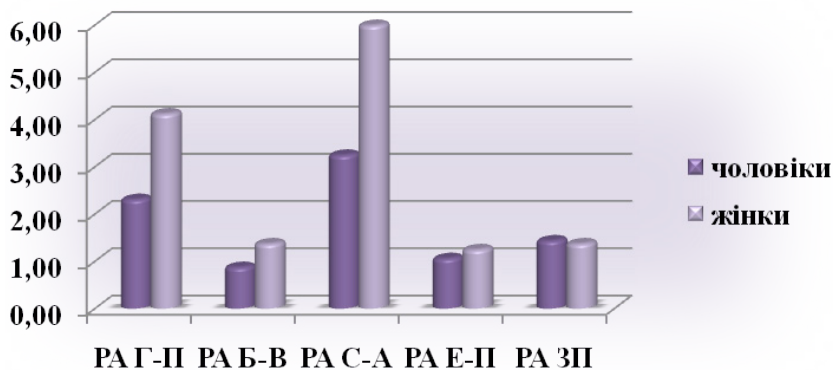

Рис. 12. Порівняльна гістограма середніх значень за шкалами рольової адекватності чоловіків та жінок у подружніх парах із нижчим рівнем узгодженості сімейних цінностей

Умовні позначення: РА Г-II – шкала рольової адекватності в господарсько-побутовій сфері; РА Б-В – шкала рольової адекватності в батьківсько-виховній сфері; РА С-А – шкала рольової адекватності у сфері соціальної активності; РА Е-II – шкала рольової адекватності в емоційно-психотерапевтичній сфері; РА ЗП – шкала рольової адекватності у сфері зовнішньої привабливості.

Статистично значущих відмінностей за шкалами рольової адекватності чоловіків та жінок із подружніх пар із вищим рівнем узгодженості сімейних цінностей у найбільш значущих сферах сімейного життя не виявлено.

Висновки. Підсумовуючи результати проведеного дослідження, можемо зробити такі висновки. Ієрархічна структура сімейних цінностей за ступенем їх важливості, актуальності, необхідності в даний період життя сім'ї не є сталою. Одна і та ж цінність може займати різне порядкове місце за значущістю на різних стадіях життєвого циклу сім'ї.

Однак значні розбіжності в індивідуальних системах цінностей подружжя можуть призвести до численних конфліктів різної руйнівної сили для шлюбного союзу. Зіткнення сімейних цінностей подружжя часто заважає їм налагодити стійкий уклад сімейного життя. Розподіл сімейних ролей між подружжям також відбувається не завжди безболісно. Для гармонійного союзу в родині кожному з подружжя слід виконувати певну роль, яка повинна йому підходити.

У ході проведення емпіричного дослідження було виявлено, що для партнерів досліджуваних подружніх пар притаманна достатня узгодженість сімейних цінностей у більшості сфер сімейного життя (особистісної ідентифікації з партнером, господарсько-побутової, батьківсько-виховної, соціальної активності та зовнішньої привабливості, емоційно-психотерапевтичній). Натомість, в інтимно-сексуальній сфері сімейного життя для них притаманна неузгодженість сімейних цінностей. Рольові установки партнерів досліджуваних подружніх пар у батьківсько-виховній та емоційно-психотерапевтичній сферах сімейного життя є узгодженими. У сфері зовнішньої привабливості спостерігається певна тенденція до неузгодженості рольових установок партнерів досліджуваних подружніх пар. А рольові установки партнерів подружніх пар у господарсько-побутової сфері сімейного життя та у сфері соціальної активності є неузгодженими.

За результатами проведеного кластерного аналізу було виокремлено дві групи досліджуваних. Перша група – партнери подружніх пар із вищим рівнем узгодженості сімейних цінностей. До цієї групи увійшли 48 осіб (24 чоловіки та 24 жінки, тобто 24 подружні пари, або 60% досліджуваних). Друга група – партнери подружніх пар із нижчим рівнем узгодженості сімейних цінностей. До цієї групи увійшли 32 особи (16 чоловіків та 16 жінок, тобто 16 подружніх пар, або 40% досліджуваних).

За результатами проведеного порівняльного аналізу емпіричних даних у виокремлених групах партнерів подружніх пар із різним рівнем узгодженості сімейних цінностей було виявлено таке. Для партнерів подружніх пар із вищим рівнем узгодженості сімейних цінностей притаманний вищий рівень оцінки значення сексуальної сфери для сімейного життя, вищий рівень задоволеності своїм шлюбом, більш виражена узгодженість рольових установок у господарсько-побутової сфері сімейного життя та у сфері соціальної активності. Натомість, партнери подружніх пар

із нижчим рівнем узгодженості сімейних цінностей мають більш виражену неузгодженість рольових установок у господарсько-побутовій сфері сімейного життя та у сфері сімейної активності (власне – неузгодженість між рольовими домаганнями дружини в господарсько-побутовій сфері сімейного життя й у сфері соціальної активності та між рольовими очікуваннями чоловіка щодо дружини у цих сферах), більшою мірою орієнтовані на відчуття обов'язку в своєму шлюбі, високо цінують значення дітей у своєму житті та менш задоволені своїм шлюбом. Роль відповідального за виховання дітей та роль господині дому в цих сім'ях виконують, переважно, дружини.

Практичне використання отриманих результатів та перспективи подальших досліджень. Загалом бачимо, що результати проведеного дослідження вкотре підтверджують значущість узгодженості сімейних цінностей та рольових установок партнерів подружніх пар для стабільності, якості й тривалості їхнього спільного сімейного життя. Отримані результати вказують на те, що узгодженість сімейних цінностей партнерів подружніх пар не завжди означає узгодженість їхніх рольових установок у найбільш значущих сферах сімейного життя. Відтак, позитивний вплив на подружні стосунки партнерів матиме, з одного боку, робота над узгодженістю їхніх сімейних цінностей, а з іншого – формування у них реалістичних й адекватних рольових домагань і очікувань у різних сферах сімейного життя.

Список використаних джерел

1. Акутина С. П. К проблеме классификации семейных духовно-нравственных ценностей / С. П. Акутина // Известия Российского государственного педагогического университета им. А. И. Герцена. – 2009. – № 94. – С. 9–15.
2. Алешина Ю. Е. Ролевая дифференциация как комплексный показатель межличностных отношений супругов / Ю. Е. Алешина, И. Ю. Борисов // Вестник МГУ. Серия 14. Психология. – 1989. – № 3. – С. 44–52.
3. Голод С. И. Современная семья: плюрализм моделей / С. И. Голод // Социологический журнал. – 1996. – № 3/4. – С. 99–112.
4. Григорьева Н. С. Проект: «Семейные стратегии современной российской студенческой молодежи». Программа развития ООН[Электронный ресурс]/Н. С. Григорьева. – Режим досту-

- па : <http://www.undp.ru/index.phtml?iso=RU&lid=2&cmd=news&id=523>.
5. Дюркгейм Э. О разделении общественного труда. Метод социологии / Э. Дюркгейм. – М. : Наука, 1991. – 352 с.
 6. Ильиных С. А. Семейные ценности молодежи: традиции и трансформации / С. А. Ильиных // Вестник Томского государственного университета. Философия. Социология. Политология. Выпуск № 4. – 2012. – Вып. 1 (20). – С. 110–115.
 7. Медкова Д. В. Семейные ценности как объект социологического анализа [Электронный ресурс] / Д. В. Медкова // Ломоносовские чтения – 2003. – Т. 2. – Режим доступа : <http://lib.socio.msu.ru/1/library>.
 8. Статья «Семейные ценности» // Глоссарий терминов / Олифирович Н. И. Психология семейных кризисов / Н. И. Олифирович, Т. А. Зинкевич-Куземкина, Т. Ф. Велента. – М., 2006. – С. 230–231.
 9. Яворская А. А. Ценности личности супругов в различных типах семейных систем [Электронный ресурс] / А. А. Яворская, М. В. Дмитриева. – Режим доступа : http://psf.grsu.by/Kafedry/02/copy_of_students.
 10. Jakobson N. S. Integrative Behavioral Couples Therapy / N. S. Jakobson, A. Christensen. – New York : Norton, 1996. – P. 210–225.

Spysok vykorystanyh dzherel

1. Akutina S. P. K probleme klassifikacii semejnyh duhovno-nravstvennyh cennostej / S. P. Akutina // Izvestija Rossijskogo gosudarstvennogo pedagogicheskogo universiteta im. A. I. Gercena. – 2009. – № 94. – S. 9–15.
2. Aleshina Ju. E. Rolevaja differenciacija kak kompleksnyj pokazatel' mezhlichnostnyh otnoshenij suprugov / Ju. E. Aleshina, I. Ju. Borisov // Vestnik MGU. Serija 14. Psihologija. – 1989. – № 3. – S. 44–52.
3. Golod S. I. Sovremennaja sem'ja: pljuralizm modelej / S. I. Golod // Sociologicheskij zhurnal. – 1996. – № 3/4. – S. 99–112.
4. Grigor'eva N. S. Proekt: «Semejnye strategii sovremennoj rossijskoj studencheskoj molodezhi». Programma razvitija OON [Jelektronnyj resurs] / N. S. Grigor'eva. – Rezhim dostupa : <http://www.undp.ru/index.phtml?iso=RU&lid=2&cmd=news&id=523>.

5. Djurkgejm Je. O razdelenii obshhestvennogo truda. Metod sociologii / Je. Djurkgejm. – M. : Nauka, 1991. – 352 s.
6. Il'inyh S. A. Semejnye cennosti molodezhi: tradicii i transformacii / S. A. Il'inyh // Vestnik Tomskogo gosudarstvennogo universiteta. Filosofija. Sociologija. Politologija. Vypusk № 4. – 2012. – Vyp. 1 (20). – S. 110–115.
7. Medkova D. V. Semejnye cennosti kak ob#ekt sociologicheskogo analiza [Jelektronnyj resurs] / D. V. Medkova // Lomonosovskie chtenija – 2003. – T. 2. – Rezhim dostupa : <http://lib.socio.msu.ru/1/library>.
8. Stat'ja «Semejnye cennosti» // Glossarij terminov / Olifirovich N. I. Psihologija semejnyh krizisov / N. I. Olifirovich, T. A. Zinkevich-Kuzemkina, T. F. Velenta. – M., 2006. – S. 230–231.
9. Javorskaja A. A. Cennosti lichnosti suprugov v razlichnyh tipah semejnyh sistem [Jelektronnyj resurs] / A. A. Javorskaja, M. V. Dmitrieva. – Rezhim dostupa : http://psf.grsu.by/Kafedry/02/copy_of_students.
10. Jakobson N. S. Integrative Behavioral Couples Therapy / N. S. Jakobson, A. Christensen. – New York : Norton, 1996. – R. 210–225.

Received October 11, 2017
Revised November 16, 2017
Accepted December 12, 2017